

Summary

Mykytyn J. I. Mediation as a Stage of Criminal Prosecution: pro et contra. — Article.

The article analyzes the problem of the possible operation of mediation as a separate stage of the criminal process. With this aim the author juxtaposes mediation with the characteristics of the criminal process to find out if it possesses the mentioned characteristics.

Keywords: stages of criminal process, restitutive justice, mediation.

УДК 343.985

Г. В. Москаленко

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕТАПІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Умови та характер роботи слідчого, а також окремі завдання, які стоять перед ним, відрізняються один від одного в різні періоди розслідування злочинів. Саме тому під час розробки методики розслідування не можна нехтувати етапами розслідування, які мають суттєвий вплив на характер та зміст криміналістичних рекомендацій.

Зараз питання про кількість етапів розслідування та межі між ними залишаються дискусійними.

Ще у 1959 році Р. С. Белкін виказав думку про те, що процес розслідування усіх злочинів можна поділити на 2 етапи — початковий та наступний. Для кожного з цих етапів, вважав Белкін, характерні свої специфічні завдання, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Найбільш важливими завданнями початкового етапу він вважав такі: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у справі, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які протягом невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення, пошук та затримання злочинця по гарячих слідах. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин справи [1, 333–334].

Пізніше Р. С. Белкін змінив свою попередню позицію та прийшов до висновку про необхідність поділу процесу розслідування на три етапи: початковий, наступний та заключний.

До змісту заключного етапу, за його думкою, належать процесуальні дії, які проводяться з клопотання обвинуваченого або його захисника, за вказівкою наглядючого прокурора чи керівника слідчого підрозділу органу внутрішніх справ; повторні дії, що проводяться з тих же підстав, а також у зв'язку з поновленням провадження по призупиненій або припиненій справі, повернення справи зі стадії

судового розгляду або після відміни вироку; організаційні або організаційно-технічні заходи, які необхідні для завершення розслідування [2, 259–264].

Однак зміст третього етапу, запропонованого Р. С. Белкіним, викликає спір у зв'язку з тим, що є ряд суперечностей. Про наявність заключного етапу можна стверджувати тільки тоді, коли розслідування по справі було призупинено, а потім поновлено, або справа повертається з суду для додаткового розслідування. А якщо виконуються додаткові або повторні слідчі дії з клопотання обвинуваченого, його захисника, вказівки прокурора або ухвали суду, то це говорить про відсутність тактичних особливостей їх проведення. Отже, виокремлювати провадження таких дій в самостійний етап розслідування немає підстав.

Думки відносно поділу процесу розслідування злочинів не на два, а на три етапи виказав також Н. К. Кузьменко. Так, він виокремлює такі етапи: невідкладний (від провадження першої невідкладної слідчої дії до останньої або до передачі справи за підсудністю), початковий (до притягнення особи в якості звинуваченого) та наступний (до складання звинувачувального вироку) [3, 114–115]. Тому й виникає запитання: «Яка різниця в організації та тактиці проведення слідчих дій до або після пред'явлення звинувачення?» Іншими словами, в чому різниця між працею слідчого відносно збирання доказів після пред'явлення звинувачення і працею відносно збирання та дослідження доказів до його пред'явлення?

Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що весь процес розслідування з більшості кримінальних справ складається тільки з двох етапів — початкового та наступного.

Завданнями початкового етапу розслідування є:

1. З'ясування і оцінка сформованої після порушення кримінальної справи слідчої ситуації, після чого відбувається висунування версій, постановка тактичних завдань та вибір засобів їхньої перевірки і вирішення.

2. Виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин (матеріальні сліди, знаряддя злочину, свідки-очевидці та ін.).

3. Визначення напрямку розслідування і розробка плану розслідування.

У ході розробки плану розслідування необхідно враховувати не тільки типові риси конкретного випадку розслідування, але і виявляти його специфічні ознаки, що вимагають постановки спеціальних завдань і розробки версій індивідуального характеру.

4. Обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють оперативно-розшукову роботу.

5. Пошук і одержання інформації про механізм і обстановку вчиненого злочину.

6. Збирання і вивчення відомостей про особистість потерпілого (спосіб життя, заняття, зв'язки, зміст дозвілля, захоплення, риси характеру, його поведінка до, у момент і після вчинення злочину тощо).

7. Пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, що вчинили злочин, їх розшук і затримання.

На етапі подальшого розслідування злочинів можна виділити такі завдання:

1. З'ясування й оцінка слідчої ситуації, що утворилася після проведення первинних слідчих і оперативно-розшукових дій.

Залежно від результатів початкового етапу розслідування, ступеня вирішення поставлених завдань визначаються прогалини у визначені обставин злочину, оцінюються достатність і достовірність здобутої доказової інформації.

2. Встановлення всіх епізодів злочинної діяльності особи чи групи осіб, притягнених до кримінальної відповідальності.

3. Встановлення і притягнення до відповідальності всіх осіб, причетних до злочину або до злочинної діяльності, яка розслідується.

Дане завдання передбачає встановлення організаторів, підбурювачів, виконавців, посібників на всіх стадіях злочинної діяльності — підготовки, вчинення і приховування кожного її епізоду і діяльності в цілому.

4. Вивчення особистості кожного обвинуваченого.

Таке вивчення здійснюється слідчим для встановлення ролі обвинуваченого в злочинному угрупованні, перевірки його причетності до інших злочинів, причин і умов, що спонукали його до вчинення злочину [4, 136–139].

Однак зараз ряд криміналістів висловлюють думки про те, що в методиці розслідування злочинів треба виокремити ще один етап, який передує початковому. Так, Н. П. Яблоков виокремлює «підготовчий до розслідування етап, під час якого відбувається поповнення первинних матеріалів додатковими даними, яких не вистачає для порушення кримінальної справи у відведені законом строки. Цей етап не є частиною розслідування, а лише підготовкою для його початку» [5, 390].

Л. Я. Драпкін також виокремлює два самостійних етапи, які, за його думкою, передують початковому етапу розслідування: попередня перевірка підстав до порушення кримінальної справи і даних про ознаки злочину, а також прийняття процесуального рішення щодо результатів перевірки [6, 87].

В. Г. Танасевич, стверджуючи, що до предмета криміналістики належать засоби та методи, що застосовуються ще до порушення кримінальної справи, також виокремлює як самостійний етап методики розслідування на привід до порушення кримінальної справи за умов наявності відповідних підстав. Як види діяльності, що пов'язані з перевіркою інформації про злочин, він вказує на організацію раптових інвентаризацій, відібрання пояснень, ознайомлення з первинними документами, організація перевірок та ревізій на підприємствах, отримання висновків спеціалістів (не в формі експертиз) тощо [7, 8].

Разом з тим не усі криміналісти підтримують ідею включення до предмета криміналістики дії слідчого, що проводяться до порушення кримінальної справи. Наприклад, А. Н. Васильєв вважає, що складність вирішення питання про порушення кримінальної справи не може полягати лише в оцінці зібраної інформації. «Ані витребування необхідних матеріалів, ані отримання пояснень, ані пропозиція, що припускається на практиці, провести ревізію, а також використання оперативних можливостей органу дізнання з характеру цих дій, не припускають застосування засобів криміналістичної техніки або тактичних засобів... Потрібно лише ознайомитися з отриманими поясненнями та додатко-

вими матеріалами, за необхідністю продивитися через лупу на документ або інший предмет, що викликає підозри. Якщо під час вирішення вищевказаного питання буде мати місце використання складних засобів криміналістичної техніки, самим слідчим чи за участю прокурора-криміналіста або іншого спеціаліста, то це ніяким чином не може бути документовано, в іншому випадку буде явне порушення закону, що не припускає провадження слідчих дій на даній стадії кримінального процесу» [8, 12–13].

Однак, як показує практика, більшість порушень закону з боку слідчих або працівників дізнання проявляється у немотивованих відмовах у порушенні кримінальної справи. Адже часто вирішення питання про порушення кримінальної справи після ознайомлення при цьому лише з поясненнями та іншими матеріалами виявляється неможливим.

Роблячи висновки, слід вказати на те, що в методиці розслідування тільки окремих видів злочинів слід виокремлювати самостійний етап попередньої перевірки матеріалів, що містять підстави до порушення кримінальної справи. Цей етап не є обов'язковим відносно кожної кримінальної справи, бо дуже часто ознаки злочину очевидні, що виключає потребу в перевірці відповідних матеріалів. Підготовчий етап не є частиною розслідування та завершується прийняттям рішення про порушення кримінальної справи.

Що до структури самого розслідування, то, як правило, можна виокремити два етапи — початковий та наступний, межею поміж якими виступає не момент пред'явлення звинувачення, а певні обставини справи, що розслідується. Разом з тим загальне правило про розподіл процесу розслідування на етапи не можна абсолютизувати. Так, стосовно неважких справ, які часто зустрічаються, виокремлення початкового та наступного етапу носить лише формальний характер і практичного значення не має. Що ж стосується тих випадків, коли розслідування призупиняється, а потім знов поновлюється, або суд повертає справу для додаткового розслідування, фактично починається третій етап, яким і закінчується розслідування по справі.

Отже, поділ процесу розслідування на етапи має суттєве методичне значення, бо кожен етап має певну специфіку в обсязі та методах даної криміналістичної діяльності. Тому для здійснення більш вдалого розслідування злочину на всіх його етапах в методиці розслідування усі дії слідчого розробляються, зважаючи на особливості етапів.

Література

1. Белкин Р. С. Введение в методику расследования отдельных видов преступлений // Криминалистика / Под ред. А. И. Винберга. — М., 1959.
2. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Т. 3. Криминалистические средства, приёмы и рекомендации. — М., 1979.
3. Кузьменко П. К. Периодизация этапов в методике расследования преступлений // Методика расследования преступлений (общие положения). — С. 114–115.
4. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: Монографія / Одес. нац. юрид. акад. — О.: Фенікс, 2007.
5. Яблоков Н. П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений // Криминалистика. — М., 1980.

6. Драпкин Л. Я. Структура и функции первоначальных следственных действий в методике расследования преступлений // *Методика расследования преступлений (общие положения)*.
7. Тапасвич В. Г. Теоретические основы методики расследования преступлений. — М.
8. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. — М., 1978.

Анотація

Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. — Стаття.

Стаття присвячена етапам розслідування злочинів. Особлива увага звертається на їх кількість, зміст та межі між ними. В статті розглядаються думки різних вчених відносно вказаних питань та робляться відповідні висновки щодо впливу особливостей етапів на усі дії слідчого з метою здійснення більш вдалого розслідування злочину.

Ключові слова: етапи розслідування злочинів, межі між етапами розслідування, початковий етап розслідування, подальший етап розслідування, види етапів розслідування.

Summary

Moskalenko G. V. Concept and features of the stages of crimes investigation. — Article.

The article is dedicated to the steps of investigation of crimes. Special attention is paid to their quantity, contents and the limits between them. The article tackles the opinions of different scientists as to the mentioned questions and the respective summaries are made pertaining to the influence of the steps' peculiarities of all actions of the investigator with the aim to carry out more successful investigation of crime.

Keywords: crime investigation steps, crime investigation limits, initial investigation, later investigation, types of crime investigation.

УДК 348.97

Т. М. Стефанчишена

РОЛЬ ИСЛАМА В ФОРМИРОВАНИИ ИСЛАМСКОГО ДЕЛИКТНОГО ПРАВА

Сравнительно-правовые исследования правовых систем мира в контексте изучения уголовного права являются одним из важнейших методов сравнительно-правовой науки, позволяющими выявить общие закономерности развития системы и структуры права вообще и уголовного права в частности.

Необходимо отметить, что при исследовании правовых систем и их образований — правовых семей, в том числе и религиозных, требуется учет культурных основ правовых систем, познание и выделение таких, образно выражаясь, «исторических сгустков», которые формируются при активном участии народа, элиты и власти на протяжении длительного периода жизни.

Согласно выработанной в рамках сравнительного уголовного права типологии, на уголовно-правовой карте мира существуют несколько основных типов уголовно-правовых систем: 1) романо-германский (западноевропейский континентальный); 2) англо-американский (англосаксонский); 3) мусульманский (исламский); 4) социалистический и 5) постсоциалистический. В основе данной классификации лежит учение о правовых системах современного мира, разработанное в отечественной теории государства и права [1, 68].